
CENTENARI DE LA CREACIÓ DE LES JUNTES DE PROTECCIÓ A LA INFÀNCIA (1908-2008)

En el centenari de la creació de les Juntes de Protecció de la Infància (1908-2008)

Centenary celebration of the creation of the Child Protection Boards (Juntas de Protección a la Infancia) 1908-2008

Félix Santolaria
Universitat de Barcelona

Les aportacions que recollim en aquest breu monogràfic provenen del seminari commemoratiu del centenari de les Juntes de Protecció a la Infància, que va tenir lloc el 3 de desembre de 2008 a la sala Puig i Cadafalch de la seu de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC) a Barcelona, organitzat per la Secció de Filosofia i Ciències Socials i el Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada del Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya; hi participà i col·laborà la Societat d'Història de l'Educació dels Països de Llengua Catalana.

El seminari commemoratiu —al qual assistí un gran nombre d'experts tant del camp acadèmic com de l'àmbit de l'Administració de justícia— se centrà en dos grans temes: el primer, estrictament historiogràfic, centrat en el context de la situació de la infància i el sorgiment de les Juntes de Protecció a principis del segle XX, i, el segon, de caire sociològic, intentà presentar els trets bàsics i les tendències actuals en els models de joventut, família i valors d'aquesta primera dècada del segle XXI, cent anys després de l'inici «oficial», a l'Estat espanyol, de la protecció a la infància en risc. El nostre monogràfic, com hom pot comprendre, se centra únicament en les aportacions de la part històrica del seminari.

La Llei de protecció a la infància (1904) i l'ampli Reglament (1908), amb el Decret (1911) que definia l'acompanyament econòmic necessari per aplicarla i desenvolupar-la correctament, van suposar un veritable canvi històric a tot l'Estat per al món de la infància. D'alguna manera, moltes de les inquietuds i iniciatives privades o públiques que ja hi havia hagut els segles moderns —que els il·lustrats del segle XVIII, des de les concepcions socials i legals, van intentar reorganitzar en un sistema coherent d'intervenció social, però sense dotació econòmica i, per descomptat, sense gaire èxit general, i que els governs vuitcentistes, sense gaire més èxit, van reconvertir amb els nous ordenaments legals d'orientació liberal— van ser reformulades i ampliades en els plantejaments protectors dels nous «estats intervencionistes» de finals del segle XIX i començaments del XX.

No hi ha dubte que la Llei de 1904 i especialment el Reglament (1908) són un model relativament complet de les expectatives i inquietuds dels estudiosos i reformadors socials del moment. La formulació d'aquesta normativa sintetitzava de manera reeixida les noves tendències intervencionistes i el ric llegat històric de les experiències prèvies, d'acord, a més, amb l'ampli context reformista i legislatiu internacional. En realitat, des del punt de vista legal i general, no hi ha cap salt històric significatiu en matèria de protecció de la infància entre els països occidentals i el cas espanyol. L'intervencionisme estatal en aquesta matèria queda fixat entre 1878 i 1930 per a la majoria dels estats europeus —el que coneixem com l'Era de la Protecció. Lògicament, però, no podem confondre les simples promulgacions legals —expressió de la voluntat política d'un govern i un congrés— amb la realitat històrica i social, i hi ha una disfunció cronològica evident en les aplicacions reals de les disposicions legislatives aprovades. Aquestes diferències no solament existien entre els estats nacionals, sinó que fins i tot entre zones geogràfiques d'un mateix Estat. I, de manera semblant, no solament diferia el ritme temporal de l'aplicació, sinó que també les prioritats i el protagonisme d'alguns aspectes de l'àmbit protector enfront d'altres dimensions que també preveia la legislació. Això era en funció probablement de les possibilitats i els interessos dels grups locals líders de cada lloc l'aplicació de les mesures protectores (així, per exemple, en alguns casos, podien posar l'accent en la lluita contra l'exploració laboral de la infància, o bé podien donar prioritat absoluta a reduir la mortalitat els primers anys de vida, o a intentar incidir, com a primer objectiu, en l'eradicació de la mendicitat infantil i les desviacions socials, etc.). Tota aquesta varietat empírica de disfuncions i ritmes distints no invaliden l'homogeneïtat evident d'un procés general ampli.

La primera dècada del segle XX, en el cas espanyol, va suposar un veritable enlairament en matèria de protecció infantil, i els anys següents facilità la constitució de tota una xarxa de serveis i institucions a favor de la infància com mai abans no havia passat en la nostra història. Aleshores, varen ser construïdes les estructures materials i funcionals sobre les quals s'han bastit totes les variacions legals i els models d'intervenció pràcticament fins a la dècada de 1980.

L'aportació del professor Carlos Sánchez-Valverde (UB), que va ser la ponència d'inici del seminari, comença amb la presentació del context conceptual de referència en el qual caldria emmarcar la visió que tenien de la infància els reformadors socials i el moviment internacional de protecció. Aquests mostren els vincles que tenien amb els models intervencionistes inicials dels anomenats estats socioassistencials. L'article després presenta la constitució de la Junta Provincial de Protecció a la Infància de Barcelona en els diversos períodes; n'exposa el funcionament específic i el model organitzatiu que l'acompanya en el llarg recorregut històric gairebé fins que desaparegué amb el nou Estat de les comunitats autònomes. L'article té el valor afegit d'introduir-nos en l'estat actual de l'arxiu de la Junta de Protecció barcelonina, dipositat a l'Arxiu Nacional de Catalunya, i del qual l'autor en va ser el primer catalogador. Aquest arxiu, per la riquesa i l'origen institucional, constitueix un fons documental bàsic per conèixer la realitat de les polítiques socials en matèria d'infància al llarg de pràcticament tot el segle XX. A continuació, l'article del professor Cándido Ruiz (UV) completa l'anterior i, després d'emmarcar el moviment protector de la infància en el context de les reformes socials de començaments del segle XX, ens ofereix un estudi de la constitució i l'acció de la Junta Provincial de Protecció a la Infància de València; en mostra els trets específics i les prioritats concretes a través d'una anàlisi de la tasca de les diferents seccions de la Junta, que abraçava des de l'àmbit mèdic i sanitari —que, en el cas valencià, va tenir una especial importància i va gaudir d'un ampli protagonisme— fins a les realitzacions concretes en el camp de l'educació i moralització de la infància, la lluita contra la delinqüència juvenil (de manera conjunta amb el Tribunal Tutelar de Menors) i el problema de la mendicitat i l'explotació dels menors. L'article subratlla com a tret diferencial significatiu l'atenció que la Junta valenciana va mantenir per la formació laboral de les seues protegides. Aquesta atenció per la formació es va convertir en un dels eixos fonamentals de la intervenció tutelar de la Junta, tant a través de les seves institucions com de la xarxa d'establiments col·laboradors que van participar en la seva missió. D'una manera paral·lela, el professor Félix Santolaria (UB) presenta al seu article l'inici de la Junta Provincial de Protecció a la Infància de Barcelona, que

fou la primera que es constituí a l'Estat espanyol; se centra únicament en l'estudi dels dos primers anys de funcionament (1908-1909). L'article vol subratllar les prioritats específiques que va desenvolupar el nou organisme i les dificultats amb què va ensopegar.

Els tres treballs presentats són complementaris i permeten, precisament, exemplificar comparativament, almenys en part, les diferències i semblances entre dues Juntes, la de Barcelona i la de València. Ambdues nasqueren de les mateixes ordenances legals, tenien el mateix organigrama intern i uns reglaments oficials comuns, però, en funció de les peculiaritats locals i de la capacitat d'iniciativa i interessos socials i polítics de les persones que les lideren, tenien unes prioritats d'acció protectora diferents en les opcions que la llei prescrivía, i també aplicaven uns ritmes temporals d'implantació i actuació diferents.

Una de les conclusions latents dels participants del seminari commemoratiu fou precisament la necessitat que encara tenim d'estudiar monogràficament el llarg procés d'implantació de les mesures protectores de la infància al llarg de tota la nostra geografia. Ho hem de fer per intentar donar notícia i procurar recuperar els que probablement són fons documentals rics, però que resten inèdits en dipòsits administratius i institucionals —com mostra el professor Sánchez-Valverde en el cas de Barcelona—, perquè puguem reconstruir la nostra pròpia història pro infància a partir de les fonts documentals i iconogràfiques, i amb els ritmes i trets diferencials.